

Darai Judit
HUN-REN Atommagkutató Intézet

**Atommagok deformációja és
fürtösödése**

XVII. Magyar Magfizikus Találkozó
2024. Szeptember 3-5.

MUSY

Multikonfigurációs dinamikai szimmetria (**MUSY**)

J. Cseh, Phys. Rev. C 103, 064322 (2021)

Többszórási-probléma esetén az alapvető magszerkezeti modellek metszete
→ **különböző jelenséges egységes leírása.**

MUSY alkalmazások

Alakizomérek a szimmetria stabilitásából és konzisztenciájából.

Szerkezetileg megengedett **klaszterizációk** (megfelelő reakciócsatornák) megkeresése a szerkezetmodellek kapcsolata alapján.

Spektrumok egységes leírása különböző konfigurációkra, gerjesztési energia-tartományokban és deformációknál **közös Hamilton operátorral**.

Sávon belüli $B(E2)$ értékek különböző konfigurációkra **közös $T^{(2)}$ átmenet-operátorral**.

Összefoglalás

J. Cseh, G. Riczu , and J. Darai, Symmetry 2023, 15, 115

Alapok: $U(3)$

Elliott 1958: könnyű magokban az $U(3)$ szimmetria közelítőleg érvényes:

a magállapotoknak az

$U(3)$ $[n_1, n_2, n_3]$

$SU(3)$ (λ, μ)

kvantumszámok közelítőleg jó kvantumszámai

$SU(3)$ kvantumszámok $\leftrightarrow$ magalak, **kvadrupólus deformáció**

$(\lambda, \mu) \quad \leftrightarrow \quad (\beta, \gamma)$

(Könnyű magokban a harmonikus oszcillátor potenciálja a héjmodell-potenciálnak jó közelítése.)

Alapok: $U(3)$

Erős szimmetriasértő kölcsönhatások (nagy gerjesztések, nehezebb atommagok): a valódi $U(3)$ szimmetria letörik.

Kvázidinamikai (effektív) $U(3)$ szimmetria:
effektív $U(3)$ kvantumszámokkal jellemezhetők a magállapotok.

Rowe et al, JMP 29 (1988) 572

Módszer az effektív $U(3)$ kvantumszámok meghatározására

Jarrio et al, Nucl. Phys. A 528 (1991) 409

P.O. Hess et al, EPJ A 15 (2002) 449

kvadrupólus deformációból indulva Nilsson-héjmodell számolással.

Könnyű magok azon állapotaira, ahol a valódi $U(3)$ szimmetria érvényes, a valódi és az effektív $U(3)$ kvantumszámok jól egyeznek

Stabil magalakok meghatározása

Az alakizomérek általában: energiafelületek minimumainak megkeresésével.

Alternatív út stabil magalakok meghatározására:

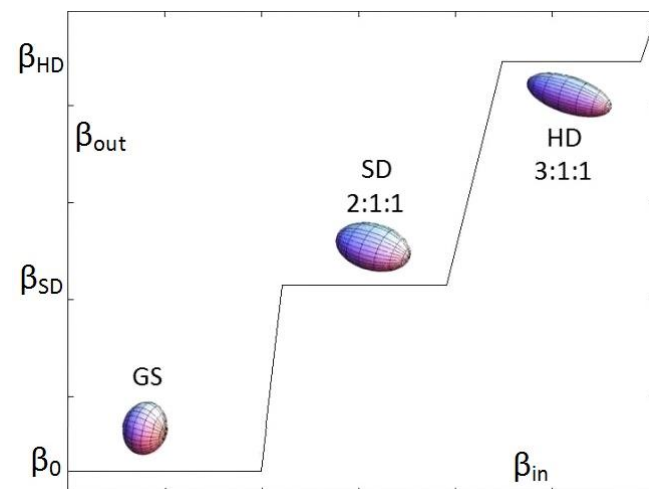
J. Cseh, G. Riczu, J. Darai, Shape isomers of light nuclei from the stability and consistency of the SU(3) symmetry, Phys. Lett. B 795 (2019) 160.

J. Cseh, G. Riczu, J. Darai, A Symmetry In-between the Shapes, Shells, and Clusters of Nuclei, Symmetry 2023, 15, 115.

Stabil magalakok meghatározása

A mag **U(3)** szimmetriájának (a kvadrupólus deformációnak) a **stabilitását és önkonzisztenciáját** vizsgáljuk.

- kis lépésekben változtatjuk a bemenő β , γ kvadrupólus deformációs paramétereket
- a Nilsson-modell alkalmazásával effektív U(3) kvantumszámokat számolunk, ezekből kimenő kvadrupólus deformációt határozunk meg (a köztük lévő egyértelmű kapcsolat alapján).

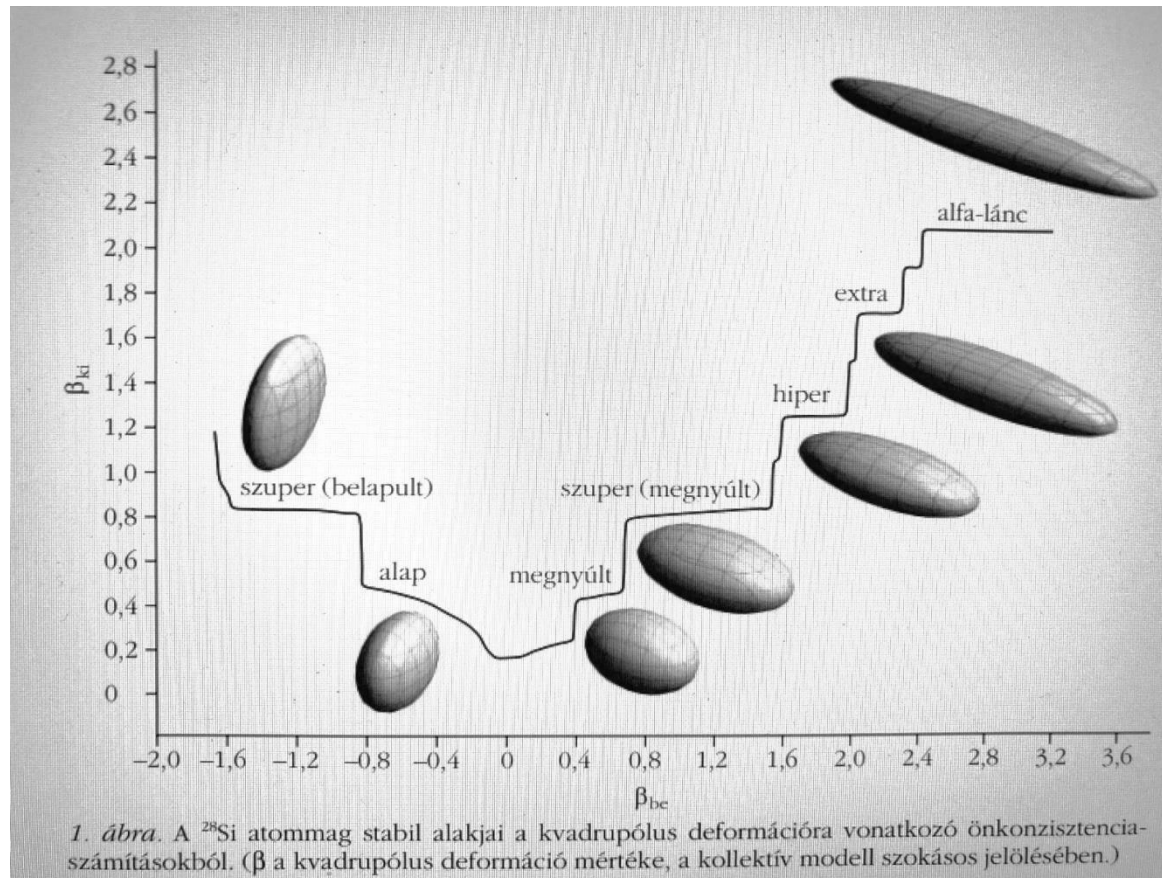

Az ábra: β_{out} (β_{in}) függvény egy konstans γ -ra. Tipikusan egy lépcsős függvény, amelyben a platók felelnek meg a stabil alakizoméreknek:

Ezekon a helyeken **a kvadrupólus önkonzisztencia feltétel teljesül:**

$\beta_{out} \approx \beta_{in}$, és a kimenő kvadrupólus-deformáció stabil (a bemenő paraméter kis változtatásával szemben).

Stabil magalakok meghatározása

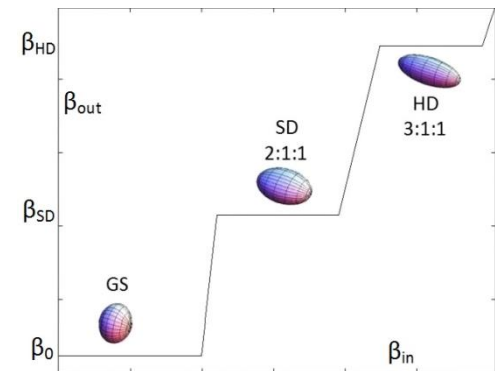
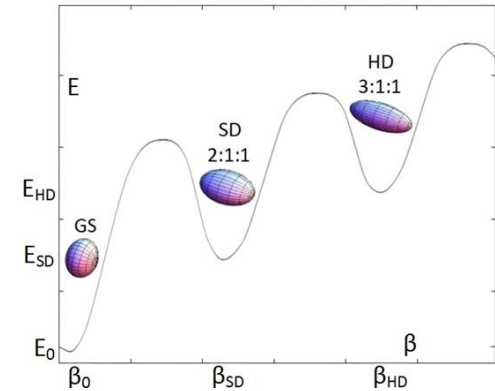

Stabil magalakok meghatározása

Energiafelület-számítások:
Nilsson-modell
Block-Brink alfablaszter- modell

Eredményeink összehasonlítása
ezekkel:
deformációs paraméterek,
gerjesztési kvantumok száma

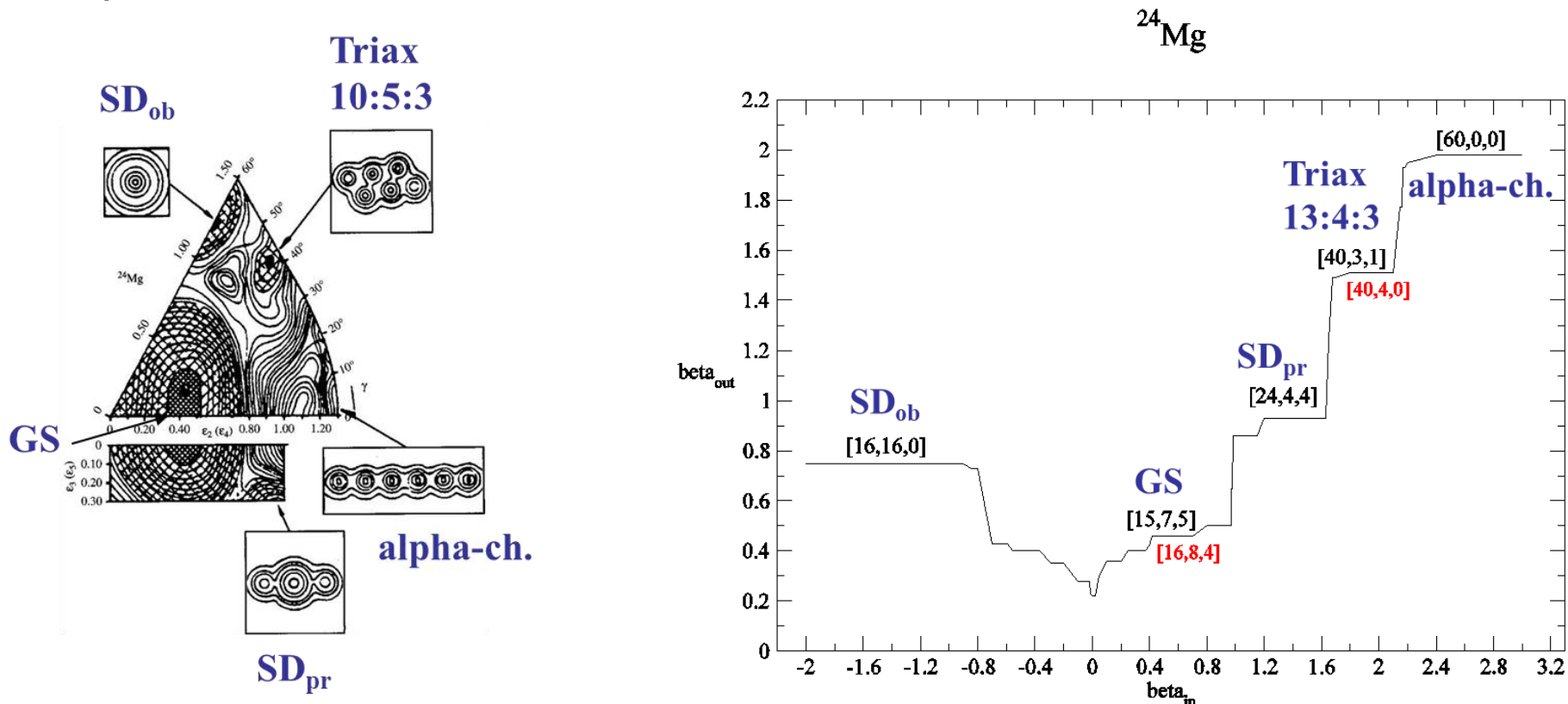
Könnyű magokra **jó egyezés.**

Stabil magalakok meghatározása

Eredmények ${}^{24}_{12}\text{Mg}$ -ra ($\gamma = 0$): összehasonlítás Nilsson modellen alapuló energiefelszín számításokkal és alfa-klaszter számításokkal.

Ábra közepe: Nilsson-számolásból energiefelszín.
Kis képeken az alakok: alfa-klaszter cikkekből.

Felbukkanó szimmetria

„Felbukkanó szimmetria” (emergent symmetry):

Szimmetria feltevéseket nem tartalmazó modellszámolásokból (nem szimmetria-alapon szerkesztett modelltér, tetszőleges, nem szimmetrikus nukleon-nukleon modell- vagy realisztikus kölcsönhatás)

→ **U(3) szimmetriával rendelkező sajátfüggvény-megoldásokat** is kaphatunk.

Johnson C V 2015 Spin-orbit decomposition of ab initio nuclear wave functions Phys. Rev.C91 034313

Johnson C V 2019 Shadows of symmetries Nucl. Phys. News 29 18–21

Dytrych T et al 2020 Physics of nuclei: Key role of an emergent symmetry Phys. Rev. Lett. 124 042501

Launey K D, Dytrych T, Sargsyan G H, Baker R B and Draayer J P 2020 Emergent symplectic symmetry in atomic nuclei Eur. Phys. J.

Spec. Top. 229 2429–41

Felbukkanó szimmetria

Kvázidinamikai $U(3)$ kvantumszámok **Nilsson modellszámításból** (nem $U(3)$ szimmetrikus kölcsönhatás).

→ Az alapállapot mellett **az $U(3)$ stabil és önkonzisztens a szuperdeformált, hiperdeformált és egyéb alakizoméerekre is.**

A eredmények a „**felbukkanó szimmetria**” megjelenésének tekinthetők.

Az atommagoknak van néhány egyensúlyi alakjuk a hozzájuk kapcsolódó forgási és vibrációs szabadsági fokokkal, és ez „nem kollektív modellfeltevésből” is kijön.

Az alakizomérek fűrtösödése

Megengedett klaszterizációk megkeresése

Pauli-elv: **U(3) kiválasztási szabály**
(alap: a szerkezetmodellek kapcsolata)

Bináris klaszterkonfigurációra :

$$[n_1, n_2, n_3] = [n_1^{(1)}, n_2^{(1)}, n_3^{(1)}] \times [n_1^{(2)}, n_2^{(2)}, n_3^{(2)}] \times [n^{(R)}, 0, 0]$$

szülőmag   klaszterek   relatív mozgás

Spin-izospin szabadsági fokokra hasonló ($U^{ST}(4)$) kiválasztási szabály.

A megengedett konfigurációk $\rightarrow$ **reakciócsatornák**, amiben az adott alakizomér előállhat.

Stabil magalakok meghatározása, az alakizomérek fűrtösödése

Szisztematikus vizsgálatok N=Z=páros magokra ^{12}C -tól ^{44}Ti -ig mind alakizomérek meghatározására, mind megengedett klaszterizációk megkeresésére:

Phong Dang, Gábor Riczu and József Cseh, Shape isomers of α -like nuclei in terms of the multiconfigurational dynamical symmetry, PHYSICAL REVIEW C 107, 044315 (2023)

Kísérleti megerősítés: ^{36}Ar HD, ^{28}Si SD

Kísérleti megerősítés

^{36}Ar

Lehetséges alakizomérek:

J. Cseh, J. Darai, et al. Phys Rev. C 80 (2009) 034320

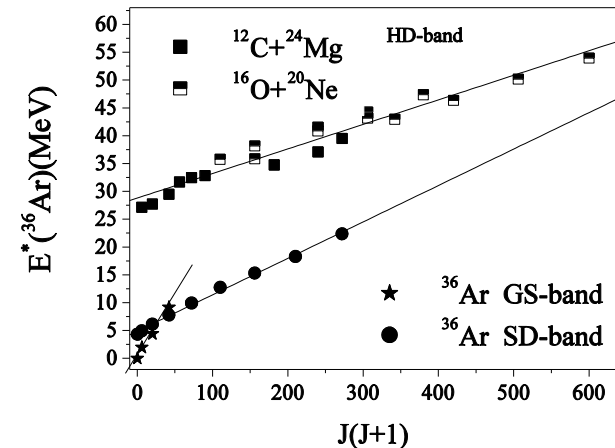
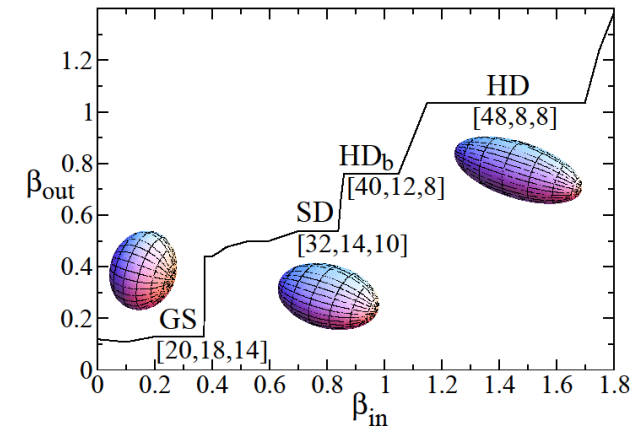
Hiperdeformált állapotban megengedett klaszterizációk:
 $^{24}\text{Mg} + ^{12}\text{C}$ és $^{20}\text{Ne} + ^{16}\text{O}$.

S. Paolo-i kísérleti csoport, $^{24}\text{Mg}(^{12}\text{C}, ^{12}\text{C})^{24}\text{Mg}$ rugalmas szórás: a hatáskeresztmetszetek csak úgy értelmezhetők, ha a potenciálszórásra ráülő rezonanciákkal írják le az eredményeket.

W. Sciani, Y. Otani, A. Lépine-Szily, E. A. Benjamim, L. C. Chamon, R. Lichtenthaler Filho, J. Darai, J. Cseh, Phys. Rev. C 80 (2009) 034319

Ez a **rezonancia-spektrum** a $^{20}\text{Ne} + ^{16}\text{O}$ reakcióban korábban talált rezonanciákkal együtt egy **rotációs sávot** alkot. A tehetetlenségi nyomaték nagyon jól egyezik az általunk számolt hiperdeformált alakizomér tehetetlenségi nyomatékával.

Feltételezhetjük, hogy hogy ezen rezonanciák sorozata igen jó jelölt az ^{36}Ar hiperdeformált állapotára. (Többszörös gamma-koincidencia mérésekben ellenőrizni!?)

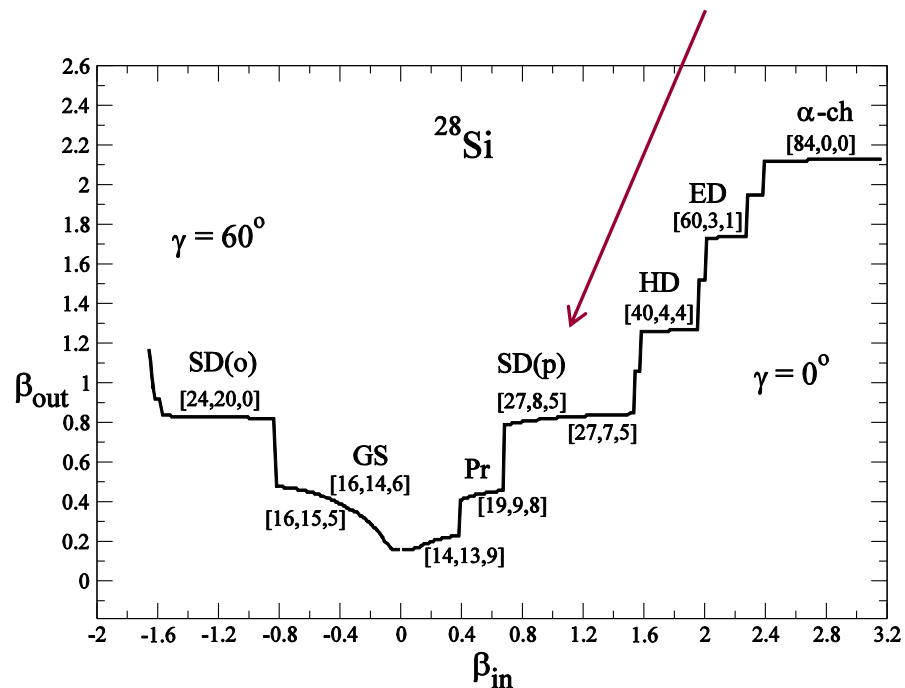
Kísérleti megerősítés

^{28}Si

Jó egyezésben α -klaszter és ún. AMD számolásokkal a ^{28}Si szuperdeformált állapota.

J. Darai, J. Cseh, D. Jenkins, Phys. Rev. C 86 (2012) 064309

Szuperdeformált állapotban a $^4\text{He}+^{24}\text{Mg}$ és $^{12}\text{C}+^{16}\text{O}$ fűrtösödések a legvalószínűbbek.

Korábbi mérések újraértékelésével és azok újabb (Gammasphere) adatokkal való kiegészítésével szuperdeformált alakizomér-jelöltet találtak az általunk favorizált reakciócsatornáknak, amelynek tehetetlenségi nyomatéka jól egyezett a mi előrejelzésünkkel.

D. Jenkins et al. Phys. Rev. C 86 (2012) 064308

Kísérleti megerősítés

2017-ben újonnan azonosított $0+$ állapot: erős jelölt ennek a korábban azonosított, eddig $2+$ -ről induló szuperdeformált sávnak a sávfejére.

P. Adsley, D. G. Jenkins, J. Cseh et al, Phys. Rev. C 95, 024319 (2017)

Újabb módszerrel átmeneterősségek mérése:

L. Morris, D. G. Jenkins et al, Phys. Rev. C 104, 054323 (2021)

$4+ \rightarrow 2+$ B(E2) átmenet erősség egy AMD elméleti jóslathoz képest kicsi $\rightarrow$

???

B(E2) átmenet erősségek szuperdeformált sávokban

Kísérleti oldalról: a sávon belüli átmeneterősség erős jele a nagy deformációnak. Az elméletileg megjósolt értékekhez való viszonya bizonyítéknak tekinthető pl. a szuperdeformált alak mellett vagy ellen.

G Riczu, J Darai and J Cseh, Superdeformation and dynamical symmetry, Phys. Scr. 99 045306 (2024)

^{28}Si - ^{44}Ti tartományban az irodalomban **szuperdeformáltak** tekintett sávok szisztematikus áttekintése:

B(E2) átmenet erősségek meghatározása néhány, a 2000-es években **kísérletileg vizsgált** könnyű atommag szuperdeformált sávjában.

B(E2) átmenet erősségek szuperdeformált sávokban

1. Alakizomérek meghatározása, SD jelöltek kiválasztása.
2. B(E2) átmeneterősség-értékek meghatározása:

4. In-band transitions

The in-band B(E2) value is given as

$$B(E2, I_i \rightarrow I_f) = \frac{2I_f + 1}{2I_i + 1} \alpha^2 |\langle (\lambda, \mu) KI_i, (11)2 | (\lambda, \mu) KI_f \rangle|^2 C_{SU(3)}^{(2)} \quad (10)$$

where $\langle (\lambda, \mu) KI_i, (11)2 | (\lambda, \mu) KI_f \rangle$ is a $SU(3) \supset SO(3)$ Wigner coefficient [53], α^2 (measured in W.u.) is a parameter (table 1), and $C_{SU(3)}^{(2)} = \lambda^2 + \mu^2 + \lambda\mu + 3(\lambda + \mu)$ is the second order invariant of the $SU(3)$. These values are the matrix elements of the transition operator $T^{(2)}$, which is the product of the quadrupole operator and the effective charge: $T^{(2)} = e^{(eff)} Q^{(2)}$.

Különböző konfigurációkra ugyanazt az átmenet-operátort használhattuk (MUSY).

B(E2) átmenet erősségek szuperdeformált sávokban

Számolt B(E2) értékek: **jól közelítik a kísérletileg ismert értékeket.**

Konkrétan a ^{28}Si esetében pl. a **szuperdeformált sáv** jelöltjét a már említett cikkben

- *L. Morris, D. G. Jenkins et al, Phys. Rev. C 104, 054323 (2021)* –

elutasították, mert AMD számolások a $4+ \rightarrow 2+$ átmenetre nagy B(E2) értéket (188,1 W.u.) jósoltak, a kísérlet pedig < 43 W.u. értéket adott. A mi U(3) eredményünk sokkal kisebb: 56,8 W.u., ez „megengedi”, hogy a sáv tényleg a szuperdeformált sáv legyen.

Modellszámításokon alapuló következtetések: óvatos körültekintés kell 😊.

Kitekintés

Ilyen típusú leírásokat több más magra is tervezünk elvégezni.

Újabb eredményeink kísérleti megerősítésére is együttműködés van kilátásban.

Köszönöm a figyelmet!